

A régi név részleges megőrzésének fentebbi tendenciáit világosan mutatják azok a régi és az új családnévből álló névpárok, melyek gyakorisága messze kiemelkedik a többi névváltoztatás közül – bár gyakoriságukat a megváltoztatandó nevek önmagában vett gyakorisága és egyes neveknek a névváltoztatók körében felkapottá válása is befolyásolta. A zsidó névváltoztatások között leggyakoribbak például a *Kohn – Kovács*, *Klein – Kis*, *Weisz – Fehér*, *Kohn – Kun*, *Stern – Csillag*, *Kohn – Kertész*, *Schwarz – Fekete* névpárok voltak (FORGÁCS KRISZTINA, Zsidó névmagyarosítás. 1990. Bölcsészdoktori értekezés az ELTE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékek Könyvtárában. 43).

A régi névhez való ragaszkodásnak sajátos példáit adják a névváltoztatással keletkezett kettős családnevek is, melyekben a névváltoztató régi nevét együtt használja az e mellé – gyakran a fentebb tárgyalt módokon – választott nevével.

5. A felveendő családnév kiválasztását ezen tényezőkön túl, de egyáltalán nem utolsósorban a névízlés befolyásolja. Többféle tényező befolyása alatt álló, időben és társadalmi csoportonként változó fogalom. Szubjektív, de – nyelvművelő szemmel – gyakran helytelen tömegízlésként jelentkezik. A konnotáció felől közelíthető meg, az pedig jelentős részben a magyar családnév (látszólagos) információtartalmához kapcsolódik; ennek részletesebb kifejtésére itt azonban nincs mód (vö. viszont FARKAS i. m.). Hibásan értelmezett névesztétika, előkelőségek, esztétikai célú névmódosítás, névszépítés – hasonló fogalmakkal találkozhatunk a magyar családnév-változtatásokkal foglalkozó és a névízlés kérdéseit is érintő tanulmányokban. A családnévesztétika területét e rövid írás keretein belül nem tekinthetem át, így az ez iránt érdeklődő olvasót kénytelen vagyok ezekre a tanulmányokra utalni.

FARKAS TAMÁS

Anyakönyvi adalékok a csehszlovákiai és szlovákiai magyarság jogfosztottságához

1918-tól napjainkig

Az Osztrák–Magyar Monarchia széthullását követően az 1919. szeptember 10-én Saint-Germainben kötött békeszerződés a létrejött nemzetállamokkal kapcsolatos nemzetközi jogi problémák megoldását kívánta szentesíteni. Az újonnan született Csehszlovák Köztársaság 1920-ban elfogadott alkotmánya már ennek szellemében deklarálta az állam területén kényszerűen ottrekedett nemzeti kisebbségek jogállását. Az így született alkotmánynak egyik fontos összetevője volt a szabad nyelvhasználat biztosítása. A szabad nyelvhasználat érvényesülése pedig – a törvény betűjéből következőleg – elvileg egyértelműen magába foglalta az anyanyelven történő névhasználatot is. A korbeli anyakönyvek azonban a törvényi szabályozás elveivel

általában ellentétes gyakorlatról tanúskodnak. A továbbiakban röviden ehhez a kérdéskörhöz szeretnék néhány adalékkal szolgálni.

Vizsgálódásaim során több szlovákiai település anyakönyveiből is végeztem gyűjtést. Feldolgozásuk még nem fejeződött be. Választásom főként azért esett a *Dunaszerdahely* (*Dunajska Streda*) melletti *Diósförgepatonyra* (*Orechová Potôň*), mert az itt szerzett tapasztalatokra több korábbi tanulmányaimban is hivatkoztam. További döntő érv volt, hogy a népszámlálások tanúsága szerint e település lényegileg napjainkig szinte 100%-ban magyar ajkú maradt.

Diósförgepatony régi anyakönyvei nem a településen, hanem a szomszédos községben, *Szentmihályfán* (az 1920-as évektől szlovákul *Svätý Michal*, napjainkban pedig *Michal na Ostrove*), illetőleg az 1950-es évek közepétől – a kórházi szülések elterjedésétől – *Dunaszerdahelyen* találjuk.

A matrikulákat az állami anyakönyvezés kezdetétől (1896. október 1-jétől) néztem át. A probléma jellegéből fakadóan az 1918 előtti állapotokról nem kívánok részletesen beszélni. Elégséges arra utalni, hogy az itt most mellőzendő periódusban a *Diósförgepatonyban* születettek anyakönyvi adatai színmagyar településről tesznek tanúbizonyságot.

Az 1918 utáni időszakot az anyakönyvek vezetése szempontjából a következő főbb periódusokra osztottam fel, s igyekeztem ezeket egy-egy találó megnevezéssel illetni:

1. 1918–1922 februárja – *magyar nyelvű anyakönyvezés a Csehszlovák Köztársaságban*

2. 1922 februárjától 1938 novemberéig – *cseh, ill. szlovák nyelvű anyakönyvezés a Csehszlovák Köztársaságban*

a) 1922 februárjától 1928-ig – *a nyelvi váltás évei*

b) 1928-tól 1935-ig – *a csehszlovák hatalom stabilizálódásának évei*

c) 1935-től 1938 novemberéig – *az egynyelvűvé váló anyakönyvvezetés évei*

3. 1938 novemberétől 1945 áprilisáig – *magyar nyelvű anyakönyvezés a Felvidék visszacsatolása után*

4. 1945 áprilisától napjainkig

a) 1945 áprilisától 1959. október 1-jéig – *a teljes név- és jogfosztottság évei*

b) 1959. október 1-jétől 1979-ig – *a névadás törvényi liberalizálódásának évei*

c) 1979-től 1994-ig – *a névbejegyzéssel kapcsolatos „húzd meg, ereszd meg!” politikájának évei*

d) 1994-től napjainkig – *a kisebbségi anyakönyvezési jogok kibővülésének időszakai*

Az 1918-at követő években a matrikula hű tükörképe a Magyarországtól elcsatolt területeken lezajló demográfiai, társadalmi-politikai változásoknak. Mindjárt az első szembetűnő jelenség a demográfiai adatokban figyelhető meg: az újszülöttek számának drasztikusan csökkenése. A születések száma a továbbiakban csak lassan emelkedik, s a későbbiekben szinte egyetlen évben sem éri el a faluban a háború előtti időszak népességszaporulatát. Ezen túl egyéb folyamatokról is árulkodnak a bejegy-

zések. Változatlanul gyakran fordulnak elő olyan házasságok, ahol az apa és anya között tíz évnél is több a korkülönbség, továbbá a korábbi évekhez hasonlóan a legtöbb házasságban a férj az idősebb, s feleségénél átlagosan nyolc-tíz évvel korosabb. Ez több más tényezővel együtt érzetem szerint a névadásra is hatással lehet.

1922-ig az anyakönyv vezetésében első pillantásra semmi rendkívülinek tűnő dolog nem figyelhető meg. Az 1919-es év záró szövege a következő formában található: „Az 1919 évi születési anyakönyv első példányát 95 (kilencvenöt) bejegyzéssel lezárom. Szentmihályfa, 1919. december 31. (Olvashatatlan aláírás)” Ha azonban ezt a zárást összevetjük a megelőző évekével, akkor azt tapasztaljuk, hogy elmarad a korábban megszokott pecsét. Az 1920-as bejegyzés a következő formában található meg: „Az 1920 évi születési anyakönyv első példányát 106 (százhat) bejegyzéssel lezárom. Szentmihályfa, 1920. december 31. (olvashatatlan aláírás + körpecsét.)” A pecsét ekkor már kétnyelvű. Fölül félkör alakban szlovák, alul ugyancsak félkör alakban magyarul adja meg a hatóság hivatalos megnevezését a következő formában: „Statny matrikár Svätý Michal*. Szentmihályfai anyakönyvi kerület.” Középpütt pedig ott látható az újonnan elkészült csehszlovák címer.

1922. február 16-tól újabb, immáron politikai okokra visszavezethető jelenségnek lehetünk tanúi. Ekkortól lényegileg szlovák nyelvűre váltanak az anyakönyvi bejegyzések. Majd minden újszülöttet cseh vagy szlovák keresztnévvel találunk meg. Csak elvétve kerül be a matrikulába magyar névalak. A szülők nevét is az esetek jelentős részében a magyar szemnek idegen formában adják meg. Így lesz hirtelenjében a korábban Béléknak kereszteltekből *Vojtech* (a kezdet kezdetén elvétve: *Belo*), a Vincékből *Vincenc ~ Vincent*, a Lajosokból *Ludevit ~ Ludovít*; az Erzsébetekből *Alžbeta*; az Ilonákból *Helena*, az Ágnesekből *Agneša*; *Rozáliákból Ružena*. Az egyéb rovatokat is az újonnan felálló hatalom nyelvén vezetik, azonban eleinte viszonylag gyakorta találkozni a keveréknyelven történő bejegyzésekkel. Ha az anyakönyvvezető pl. nem tudta a *gazdasági cselédet* pontosan lefordítani, akkor csak annyit írt be: *gazd. sluha*. A település neve azonban változatlanul magyar alakban található meg a lakhely rovatban.

A nők nevéhez 1922-től – eléggé következtetlenül, de egyre gyakrabban – hozzátoldják az *-ová* képzőt. Ez nemcsak újszülött leánygyermek esetében történik így, hanem akkor is, ha a kérdéses női név korábban, a magyar hatóságok idején minden kétséget kizáróan magyar alakban lett bejegyezve. Kezdetben azonban néhány évig bizonytalankodó a magyar név melletti *-ová* használata. Többnyire kötőjellel kapcsolják a családnévhez: pl. *Kiss-ová*, *Zöld-ová* stb. Csak a húszas évek végétől, harmincas évek elejétől kezdik egybeírni a képzőt a családnévvel. Külön gondot jelent az *-ová* kapcsolása néhány olyan családnévhez, amely magánhangzóra végződik, mint pl. *Kőňa ~ Kőnya*; *Budinski*; *Presinszky*; stb. Ilyenkor gyakorta csonkul a képzővel ellátott név, s *Kőňová ~ Kőnyová*; *Budinská*; *Presinszká* lesz belőle. Ugyanakkor a *Szabó*, *Gazsi* típusú családnemekhez minden esetben a teljes alakhoz kapcsolódik a névképző, tehát *Szabó-ová*ként, *Gazsi-ová*ként találjuk őket.¹

¹ Ennek bizonyos esetekben – terjedelmi okokból itt ki nem fejthető – családnévcsonkulás lehet a következménye.

1922 után a családnevekben 3–4 évig megsokasodnak a mellékjelek: tehát pl. a *Könyából* az esetek jelentős részében *Kőňa*, a *Kissből* *Kišš* lesz.

Érdekesség azonban, hogy ott, ahol a cseh és szlovák keresztnév nem egyezik – *Pa-vel* ~ *Pavol*; *Ludevit* ~ *Ľudovít* –, eleinte többnyire a csehes változatot jegyzik be.

A nyelvi váltás évétől az anyakönyvben a tollhibásan bejegyzett keresztnévek száma még inkább megszorodik. Főleg a magánhangzók ékezeete marad le. Így pl. a *Mária* gyakran csak *Mariaként*, a *Júlia* *Juliaként*² szerepel. A családnevek körében is megfigyelhető az említett jelenség. Ennek következtében változtatják egymást pl. ugyanazon családok esetében a *Szabó* ~ *Szabo*; *Rózsa* ~ *Rozsa*; *Lackó* ~ *Lacko*; stb. alakok. Az *ó*-ra végződőknél még hibás bemondásra és anyakönyvvezetői félrehallásra sem lehet hivatkozni, hiszen szóvégi *ó* a magyar ejtésben hosszan hangzik.

A családnevekben egyéb torzítások is megfigyelhetők. A jelenség nemcsak az új módi szerinti mellékjelezésből adódik, hanem gyakorta egyéb elírásból. Pl. *Len-gyelből* *Lendel* és *Lendelová*, *Ravaszból* *Ravsz* *Hodsüliből* *Hodsül*, *Hodšil*. Ez azonban *Diósförgepatonyban* mégsem mondható tömegesnek. A legtöbb családnev a matrikulába is az akkorra már rögzült formájában lelhető meg. Zavaró továbbá a családnevek végén az *y* és *i* váltogatása, de ennél is bántóbb a hagyomány alapján rögzült kettőzött mássalhangzók önkényes módosítása.

1922 végén szlovák nyelvű zárással találkozhatunk. A pecsét ennek ellenére kétnyelvű: „*Statny matrikár Svätý Michal * Szentmihályfai anyakönyvi kerület*”.

1923. január 1-jétől újabb gyökeres változás következik be az anyakönyvek vezetésében. Új, immáron szlovák nyelvű anyakönyvben folytatják a bejegyzéseket. A matrikulában szereplő rovatok azonban szlovákul is pontosan megfeleltethetők a korábbi magyar megnevezéseknek. A nyelvi váltás azonban még jó néhány évig nem érinti a pecsétet. Az változatlanul mindkét nyelven feltünteteti a hatóság megnevezését: „*Statny matrikár Svätý Michal * Szentmihályfai anyakönyvi kerület*”.

1928-tól ismét új jelenséggel találkozhatunk. A lakhely megnevezésére szolgáló rovatban a település nevét szlovák alakban szerepeltetik: *Orechová Potôň*. Lát-szólag ez a forma tükörfordítás, de mint annyi más Csehszlovákiához csatolt magyar település esetében, itt is csak részfordítással van dolgunk, ami abból adódik, hogy az eredeti névből kimarad a *förge* elem.³ Az eljárás következtében ma gyakorta találkozni az egyszerűsödött szlovák megnevezés magyarra történő szó szerinti visszafordításával: *Dióspatony*. A szóban forgó település azonban még a szerencsésebbek közé tartozik, hiszen a szlovák megnevezés (részben) hasonlít az eredeti, régtől járatos formára.⁴

² Az említett két példában a szlovák és magyar alak egyezik, tehát helyesen *Mária*, illetőleg *Júlia*.

³ A fordításkor gyakorta elsikkad a település nevének egyik eleme, s lesz *Csiliznyáradból* *Ňárad*, *Csilizpatasból* *Pataš* stb. Pedig a fordításkor – ha már az új hatalom szája íze szerint fordítani kell – meglenne a megfelelő technika. Erre üde színfoltként említhető az előbbi települések szomszédságából *Csilizradvány*, amely szlovákul *Čilizská Radvaň*. Vagyis az elhomályosult jelentésű névelem is pontosan visszaadható szlovák nyelven. A részleges település-névcsonkítás jelenségének mélyebb okai vannak, amelyek kellő tér hiányában itt most nem térek ki.

⁴ *Diósförgepatony* esetében a helyzetet némiképpen bonyolítja, hogy az első, általam ismert okleveles említésben *Poton* (1246), majd *Dios Paton* (1574), *Dióspaton* (1646), *Diós-patony* (1756)

Az 1930-as évektől a magyar ajkú *Diósförgepatony* anyakönyveiben az anyanyelvűség csak a pecsétben és néhány egyéb jelenségben érhető tetten. Az 1933-as év lezárásakor is még a következő feliratot találjuk: „*Matrikár, Svätý Michal Dunajská Streda * Duna-szerdahelyi járás Állami anyakönyvvezető Szent-Mihályfa,*” A másik szembeötlő dolog, hogy a bejelentő által személyesen aláírandó rovatban 1945-ig következetesen magyar család- és keresztneveket találunk, még hozzá magyaros névsorrenddel. A harmadik pedig a lakhely rovatban figyelhető meg. Ugyan a településnév 1928-tól szlovákul szerepel, ám a településhez közigazgatásilag hozzátartozó majorok nevének lefordítására vonatkozóan nincs felsőbb utasítás, ezért azok 1945-ig továbbra is *Vilmosmajor, Aggerdő- ~ Ágerdő-majorként* szerepelnek.

1935 végén a pecsét is szlovák nyelvűre vált, rajta a következő felirattal: „*Štatny Matričný Úrad Svätom Michale okres Dunajská Streda*”.⁵

Az anyakönyv vezetésében újabb fordulatot jelent a Felvidék Magyarországhoz történő visszacsatolása. Erről a tényről a következő anyakönyvi bejegyzés tanúskodik: „*A M. kir. katonai parancsnokság rendeletére 75 bejegyzéssel lezárva. Szentmihályfa 1938 nov. 8.*” A zárás alatti pecsét egynyelvű, s a magyar címet körbeülve a következő feliratot tartalmazza: „*Anyakönyvi kerület * Szentmihályfa*” Az 1938-as év hátralévő részét a szlovák fejlécű anyakönyvben magyarul vezetik tovább az újszülöttekkel kapcsolatos adatokat mindaddig, míg meg nem érkezik a magyar közigazgatásban akkoriban használatos állami matrikula. Ekkor a korábbi, szlovák fejlécű anyakönyvet menet közben újból lezárják, s új matrikulát kezdenek vezetni. *Diósförgepatony*ban mindez 1939. július 6-án történik meg. Még ezen a napon bejegyzik az első újszülött nevét, s a továbbiakban az állam nyelvén folyik az anyakönyvezés. Az év végi zárás pedig ebben a formában található meg: „*Az 1939 évi születési anyakönyv első példányának II. részét száztizenhét bejegyzéssel lezárom. Szentmihályfa, 1939, december 31.*”

1945. ápr. 29-től megint szlovákra vált az anyakönyv, de a csehszlovák hatalmi gépezet újbóli beindításáig továbbra is a magyar anyakönyvben dolgoznak. Az 1945. július 20-i bejegyzés után átragasztják a magyar nyelvű fejléct szlovák nyelvűre. Az alapjában magyar, de szlovákra átragasztott fejlécű anyakönyvben 1946. június 30-ig jegyzik fel az újszülötteket. Ekkor év közben a következő szlovák nyelvű bejegyzéssel találkozhatunk: „*Prý diel prvéhe exemplán matriky rodnej z roku 1946 záznámom 45. uzavieram. Vo Svätom Michale dňa 30. júna 1946.*”⁶ A szlovák nyelvű anyakönyv első bejegyzése 1946. júl. 3-án található meg. Szem-

alakban adathozható. A *Förge-Patony* névvel – mint önálló településsel – az 1785-ös összeírásban találkozhatunk. (Vö. KONCSOL 1996) Az anyakönyvvezetők az állami anyakönyvezés kezdetétől már következetesen a hosszabb névalakot tüntetik fel a helységnév rovatban. A szlovák fordításnak tehát elvileg ezt az alakot kellett volna visszaadnia. A hosszabb névalak települések összeolvadása révén keletkezett, s az 1898–1912 közötti helységnévreformnak köszönheti rögzülését. Ennek életképességére mi sem meggyőzőbb bizonyíték, mint hogy az 1938-as váltást követően újból *Diósförgepatonyt* tüntetnek fel az anyakönyvvezetők a lakhely rovatban.

⁵ Magyarul: *Állami anyakönyvi hivatal, Szentmihályfa, Dunaszerdahelyi járás*

⁶ Magyarul: *A születési anyakönyv első példányát 1946. évben 45. (sor)számmal lezártam. Szentmihályfán, 1946. június 30-án.*

ben az 1922-es nyelvi váltásból adódó sok-sok bizonytalankodással itt minden olajozottan történik. 1945. április 29-től minden keresztnévet szlovák alakban átírnak. Az *s*, *cs* *zs*, *ny*, *gy*, *ty* betűket a családnevekben szinte kivétel nélkül *š*-re, *č*-re, *ž*-re, *ň*-re, *d'*-re, *t'*-re váltják. Így lesz pl. a *Sidóból Šido* vagy *Šidó*, a *Lelkesből Lelkeš*, a *Gyurkovicsból Gyurkovič*, a *Pónyából Poňa ~ Póňa*, *Gyurjából Ďurian*, *Tyapus-ból Ĺapuš*. Nem érinti a változás a magyar *sz*-t (tehát pl. a *Szabó* családnév továbbra is megtartja eredeti alakját, esetleg csak az *ó* ékezeete marad el, *s* lesz *Szabo*). A helyzetkép pontos felvázolásához tartozik, hogy a magyar *gy* és *ty* átírása *Diós-förgepatonyban* inkább csak szórványosan fordul elő. Ugyancsak elvétele találkozhatunk a családnév végén az *i*-nek *y*-re történő önkényes módosításával.⁷ További érdekesség ebből az időszakból, hogy a bejelentőre vonatkozó rovatban alig találni magyar alakban aláírt nevet. A szlovákul szignáló bejelentők a magyaros névsorrendet is kénytelenek felcserélni latinusra. Az aláírásokban is gyakorivá válik a magyar családnevek mellékjelezése. Ez azért figyelemre méltó, mert a korábbi időszakokban ezzel a jelenséggel soha nem találkozni. A családnevek mellékjelezése tapasztalatom szerint politikafüggő. 1949 végéig e tekintetben is erőteljes nyomás nehezedhetett az anyakönyvvezetőkre. A jelenség az ötvenes évek elején csökkenő tendenciát mutat. Szórványossá a hatvanas években válik, s a hetvenes évek végére, nyolcvanas évek elejére a *diósförgepatonyi* nevekben lényegileg megszűnik.⁸ Ráadásul 1949-ben egyre több aláírásban tér vissza az eredeti, tehát magyaros sorrendű és magyar névalak. Az újszülöttek bejelentői ekkortól tehát abban az esetben is a magyaros aláírás mellett döntenek, ha az anyakönyv egyéb rovataiban mind az újszülött, mind pedig az ő nevük szlovákul szerepel. 1959. február 29-től pedig minden magyar ajkú *diósförgepatonyi* bejelentő aláírását magyaros alakban találtam meg.

A fentiek igazolására álljon itt egy kérvény szövege, amelyet a *szentmihályfai* anyakönyvbe hivatalosan csatolva találtam meg!

Kérvény: „*Alulírott X.Y., született 1950. n. hó n. napján Orechová Potôň kérvenyezem az anyakönyv vezetőséget, hogy a vezetéknévemben előforduló helyesírási hibát lennének szívesek az eredeti vezetéknévre „X.” átírni. Szívességüket előre is köszönöm. (magyaros névalakú aláírás) Orechová Potôň 1973. 6. 25.*”

Ez többek között két fontos dologról is tanúskodik: 1. a hatóságok hajdan önkényesen jártak el; 2. a nevek – különösen a családnevek – átírása érzékenyen érintette a magyar ajkú lakosságot. Csak a hetvenes évek elején történik meg az olvadás, amely anyanyelvű kérvény benyújtását teszi lehetővé a „tévesen” bejegyzett névalak korrigálása ügyében.

1949 végéig a szlovák nyelvű egyszerűsített anyakönyvet vezetik. Az anyakönyvekről szóló 1949. évi 268. számú törvény ismételten új helyzetet teremt az anyakönyvezés gyakorlatában. 1950-től *Szentmihályfán* az anyakönyvi kerülethez tartozó minden településről külön anyakönyvet nyitnak, amelyben a szülőkről és a

⁷ A *Nyitra* melletti *Nagycétényben* (*Velký Cetín*) viszont ugyanezen időszakban tömegesen találkozom ezzel a jelenséggel is.

⁸ Összehasonlításképpen megemlítem, hogy *Nagycétényben* (*Velký Cetín*) sokkal erőteljesebben jelentkezik a családnevek mellékjelezése, s a későbbiekben is időről időre visszatérő jelenség.

nagyszülőkről is részletes adatok találhatók. Újdonság viszont, hogy a korábbi gyakorlattól eltérően nincs feltüntetve az újszülött felekezeti hovatartozása és a szülők foglalkozása. Bár a név- és jogfosztottság állapota elvileg továbbra is fennáll, a bejegyzési gyakorlat 1955-től kezdi mellőzni a családnevek mellékjeles bejegyzését, s 1959-re lényegileg száműzi. A sok szlovákra lefordított keresztnév között itt-ott egy-egy *Hajnalka* (szlovákul *Zora*), *Ibolya* (szlovák megfelelője nincs) is felbukkan. A női nevekhez kényszerűen hozzáragasztott *-ová* azonban változatlanul kivétel nélküli.

1959. október 1-jétől változik a csehszlovákiai törvényi szabályozás a nevek bejegyzése ügyében. (Vö. GYÖNYÖR 1987:53) A nemzetiségek is lehetőséget kapnak arra, hogy újszülöttjeik keresztnévét anyanyelvükön írják be. Ekkortól egyre több magyar keresztnévvel gazdagodnak a *diósförgepatonyi* anyakönyvek. *Miklós*kkal, *Árpád*okkal, *Aladár*okkal és egyéb magyar keresztnévű gyerekekkel találkozhatunk. Magyarul bejegyzett leányneveket azonban inkább csak a '70-es évektől találni. Akkortól azonban viszonylag nagy számban jelennek meg a szlovákra lefordíthatatlan leány- és fiúnevek. Ez utóbbiak közül legkedveltebbek a *Csilla*, *Tünde*, *Enikő*, *Ibolya*, *Ildikó*; *Csaba*, *Attila*, *Zsolt*. Igaz, bejegyzésükkor néha tollhiba is előfordul: *Anikó* helyett *Aniko* található, az *Ildikó* is gyakorta ékezet nélküli, tehát *Ildikoként* lelhető meg. Továbbra sem maradhat el azonban az *-ová* a női családnevek végéről.

1977 Csehszlovákiában újabb fordulópontot jelent a nemzetiségek, így a magyar ajkúak anyakönyvezésével kapcsolatban. Március 10-én teszik közzé a Csehszlovák Szövetségi Belügyminisztérium 22. számú hirdetményét, amely az 1949-es 268. számú törvény végrehajtási utasításának számít. (Vö. GYÖNYÖR 1987: 52–3) Ezt kiegészítendő 1979-ben a szlovák belügyminisztérium *Zoznam osobných mien* címen segédanyagot bocsát ki az anyakönyvvezetőknek. Ennek első része 1351 szlovák nevet tartalmaz; II. számú melléklete pedig 85 magyar nevet sorol fel annak érdekében, hogy ne kerüljenek tollhibás alakok a matrikulákba. A szabályozás jótékony hatással van az anyakönyvezési gyakorlatra. Kiadását követően több olyan magyar alakú név is megjelenik, amely megtalálható az említett II. számú melléklet 85 neve között. Eleinte csak kevesebb, de aztán egyre több. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy nem minden esetben él(het)nek a szülők a lista felkínálta lehetőséggel. Gyakori, hogy azokat a keresztneveket is szlovák alakban találjuk, amelyeket pedig a lista alapján mindenképpen magyarul jegyez(tet)hettek volna be. Érdekesége a korszaknak, hogy a magyarul, illetőleg szlovákul bejegyzett nevek egymáshoz viszonyított évenkénti hullámozása fordítottan arányos, s ebben a tekintetben szoros összefüggés mutatható ki a politikai széljárással. Azokban az években, amikor a hatalom engedékenyebb – a szlovák nevek rovására – megnő a magyarul bejegyzett újszülöttek aránya, míg a keményebb években csökken. (Vö. VÖRÖS 1997a; 1997b 1999) Különösen látványos arányeltolódásokkal találkozhatunk a „bársonyos forradalom” tájkán és a nemzetiségek elleni „*mečiarista*” támadások időszakában. Az 1990-es évek elején mutatkozó bizonytalanságok megtörik az addig kényszerűen ovázott családnevek egyeduralmát. Nem is egy leánygyermek neve mellől marad el a magyar lakosság nemzeti érzületét sértő formáns. Mégsem válik általánossá a puszta magyar családnévalak. Ennek oka az

iskoláztatással függ össze. Többségi magyar területeken nincsenek felsőoktatási intézmények, s a szülőikben már a névadáskor megvan a félelem, hogy leánygyermeküket a felvételikor, s majdan a munkavállaláskor hátrány ér(het)i magyarosan használt neve miatt. Érdekes módon a fiúgyermekeknél nem okoz gondot a magyar családnév használata. Oka ennek egyszerű: számtalan olyan asszimilálódott családdal találkozhatunk Szlovákiában, amelynek tagjai magyaros hangzású családnévet viselnek.

A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 1994-ben fogadta el az anyakönyvekről szóló 154/1994. Tt. számú törvényt, amely a születési anyakönyvek, a házassági anyakönyvek és a halotti anyakönyvek vezetésével kapcsolatban rendelkezik. Ekkortól – külön kérésre – bejegyezhető a női családnév „*a szlovák átírás szerinti toldalék nélkül*”, s a keresztnév anyanyelvű beírása is törvény adta joggá válik. Azt gondolhatnánk, hogy a lehetőségek a magyarok lakta területeken egy csapásra gyökeres fordulatot hoznak a matrikulák vezetésében. Nagy változások helyett inkább csak tarkább képpel találkozhatunk: a *diósförgepatonyi* anyakönyvi bejegyzésekben is egymást váltják az *-ovás*, illetőleg az anélküli alakok. A keresztnévek bejegyzésében is tarka kép mutatkozik. Szlovák és magyar nevekkel egyaránt találkozhatunk, igaz – a szlovák–magyar viszonylatban neutrálisnak tekinthető keresztnéveket leszámítva – több a magyar alak, mint a szlovák.

A fentebb nagy vonalakban felvázolt 81 éves (cseh)szlovákiai anyakönyvezési gyakorlatról bizvást állíthatjuk, nem bánt nagyvonalúan a nemzetiségekkel. A vizsgált időszak a kisebbségekkel szemben jelentős részében nyíltan vagy burkoltan büntető jellegű volt, s asszimilációs törekvések szolgálatában állt. (Vö. LANSTYÁK 1991; POPÉLY 1991; BERÉNYI 1994) Csak 1959-től beszélhetünk olvadásról, s bár 1994 Szlovákiájában valóban nagy előrelépés történt az anyakönyvezésben azzal, hogy a nemzetiségeknek kedvezőbbé vált a törvényi szabályozás, a kisebbségek csak akkor élvezhetik ennek gyümölcsét, ha a majd három generációnyi idő alatt zsigerekben is megbúvó félelmek is feloldódnak.

Hivatkozások

BERÉNYI 1994 = BERÉNYI JÓZSEF: Nyelvországglás. A szlovákiai nyelvtörvény történelmi és társadalmi okai. Fórum Kiadó, Pozsony, 1994.

GYÖNYÖR 1987 = GYÖNYÖR JÓZSEF: A személynevek anyanyelvi változatainak anyakönyvi bejegyzéséről. In. A hűség nyelve. Cseh-szlovákiai magyar írók az anyanyelvről. Madách, 1987. 2. bővített kiadás. 60.

KONCSOL 1996 = KONCSOL LÁSZLÓ: Patonyföld I. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1996.

LANSTYÁK 1991 = LANSTYÁK ISTVÁN: A szlovák nyelv árnyékában. In. Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről. Szerk. KONTRA MIKLÓS. 1991. 11–71.

POPÉLY 1991 = POPÉLY GYULA: Népfogyatkozás (A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében 1918–1945). Írók Szakszervezete Széphalom Könyvműhely–Regio. 1991.

VÖRÖS 1997a = VÖRÖS FERENC: Keresztnévadás – identitás. A keresztnévek vizsgálata a rendszerváltás körüli években a szlovákiai Dióspatonyban. In. Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai (Miskolc, 1995. augusztus 28–30.) Szerk.: B. GERGELY PIROSKA és HAJDÚ MIHÁLY : Magyar Nyelvtudományi Társaság és Miskolci Bölcsészettudományi Intézet. Budapest–Miskolc. 1997. 133–138.

VÖRÖS 1997b = VÖRÖS FERENC: A névalak változásai Diósförgepatonyban (Orechová Potôň) 1977–95 között. In. Hetedik országos alkalmazott nyelvészeti konferencia, Budapest, 1997. április 3–5. 226–230.

VÖRÖS 1999 = VÖRÖS FERENC: Két szlovákiai település mai névadási szokásainak összevetése. In. Magyar Nyelv (XCV. évf.) 1999. 1. sz. 71–83?

Irodalom

154. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 27. mája 1994 o matrikách
191. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky zo 7. júla 1994 o označovaní obcí v jazyku národnostných menšín

2 ročník 1977 Sbírka zákonu Československa socialistická republika

GYÖNYÖR JÓZSEF: Államalkotó nemzetiségek. Madách, Pozsony, 1989

GYÖNYÖR JÓZSEF: Csehszlovákia népességének nemzetiségi megoszlása. In. A hűség nyelve. Cseh-szlovákiai magyar írók az anyanyelvről. Madách, 1987. 2. bővített kiadás. 16–43.

GYÖNYÖR JÓZSEF: A személynevek anyakönyvi bejegyzésének szabályozásáról. In. Mit ér a nyelvünk, ha magyar? Összeállította: ZALABAI ZSIGMOND. Kalligram Lapkiadó, Pozsony, 1995.

KOCSIS KÁROLY: Vegyes etnikumú területek társadalmának népességföldrajzi kutatása Szlovákiában és a Vajdaság példáján. Debrecen, 1989.

Ministerstvo vnútra Slovenskej socialistickej republiky: Zoznam osobných mien, č. j. VVS/3-161/1979 zo dňa 14. 3. 1979. Bratislava

VÖRÖS FERENC: Névválasztás, névhasználat – anyanyelvi kötődés. Keresztnévek vizsgálata az Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola komáromi kihelyezett tagozatának női hallgatóinak körében. In. Nyelvi tudat, identitástudat, nyelvhasználat. Szerk.: GADÁNYI KÁROLY, BOKOR JÓZSEF, GUTTMANN MIKLÓS Szombathely, 1996. 237–241.

Vyhláška Federálneho ministerstva vnútra z 10. marca 1977 č. 22/1977 Zb.

VÖRÖS FERENC